

บทที่ 6

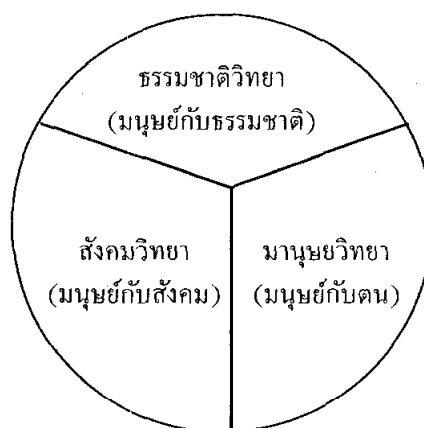
พื้นฐานเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวกับหลักสูตร

เนื้อหาวิชาเป็นข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาหลักสูตรด้านหนึ่ง หลักสูตรทุกระดับจะต้องระบุถึงเนื้อหาวิชาหรือความรู้ต่าง ๆ ที่จะจัดให้แก่ผู้เรียน เนื้อหาวิชามีความสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนตามหลักการและจุดหมายของหลักสูตร รายละเอียดต่อไปนี้จะกล่าวถึงเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวกับประเภทของความรู้ ลำดับขั้นตอนของความรู้ การเลือกเนื้อหาวิชา และแนวทางการเลือกเนื้อหาที่จำเป็นดังนี้

ประเภทของความรู้

หลักสูตรที่มีเนื้อหาวิชาที่สมบูรณ์จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้พัฒนาทางด้านสติปัญญา และสามารถที่จะนำเอาความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต “ความรู้” หรือ “เนื้อหาวิชา” ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์นั้นมี 3 ประเภท คือ (วิชย ดิสสระ 2535 : 88)

1. ธรรมชาติวิทยา (Natural Sciences) หมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวกับเนื้อหาสาระและความคิดรวบยอดของมนุษย์กับธรรมชาติ (Man and Nature)
2. มานุษยวิทยา (Anthropology) หมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวกับเนื้อหาสาระและความคิดรวบยอดของมนุษย์กับตนเอง (Man and Self)
3. สังคมวิทยา (Social Sciences) หมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวกับเนื้อหาสาระและความคิดรวบยอดของมนุษย์กับสังคม (Man and Society)

แผนภูมิแสดงความรู้ที่เกี่ยวกับมนุษย์

ในทางการศึกษานั้น เนื้อหาวิชาของหลักสูตรแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (Association for Supervision and Curriculum Development. 1961 : 96-99)

1. เนื้อหาสาระสำคัญ
2. ทักษะและกระบวนการ
3. เจตคติ ค่านิยม และความซาบซึ้ง

1. เนื้อหาสาระที่สำคัญ หมายถึง เนื้อหาสาระที่รวบรวมมาจากความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์ ภาษาศาสตร์ เป็นต้น เนื้อหาสาระสำคัญเหล่านี้ ได้มาจากการเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้น ๆ และการเสนอแนะเนื้อหาวิชาดังกล่าว ผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขาวิชา ต้องพิจารณาร่วมกันเพื่อกำหนดขอบข่ายและขั้นตอนของเนื้อหาวิชาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียน การเลือกสรรเนื้อหาวิชาแต่ละครั้งมักจะประสบปัญหาเหล่านี้

1.1 ปัญหาการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเนื้อหาวิชา เช่น การเปลี่ยนแปลงความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ ทางด้านเทคโนโลยี เนื้อหาสาระในวิชาดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การนำหลักสูตรไปใช้ในโรงเรียนนั้น จำเป็นต้องมีการเลือกสรรเนื้อหาสาระที่สำคัญกันบ่อยครั้ง เพื่อให้ได้เนื้อหาสาระที่เหมาะสมต่อสถานการณ์หรือทันต่อเหตุการณ์อยู่เสมอ

1.2 ปัญหาความขัดแย้งในความคิดเห็นของนักวิชาการ เช่น นักวิชาการกลุ่มหนึ่งอาจมองเห็นความสำคัญของเนื้อหาวิชาเพศศึกษาแต่นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งไม่สนใจเรื่องเพศศึกษา กลับมองเห็นความสำคัญในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี จึงเกิดปัญหาว่าเนื้อหาสาระที่บรรจุในหลักสูตรนั้นเรื่องไหนสำคัญกว่ากัน ควรมีย่อตราส่วนแต่ละวิชามากน้อยแค่ไหน อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งของความคิดเห็นเหล่านี้บางทีก็หาข้อยุติไม่ได้

1.3 ปัญหาความต่อเนื่องของเนื้อหาสาระ เนื้อหาสาระที่บรรจุในหลักสูตรนั้นบางวิชาก็มีขอบเขตกว้างขวาง เช่น วิชาประวัติศาสตร์ วิชาสังคมศึกษา วิชาภูมิศาสตร์ การกำหนดขอบข่ายและปริมาณของเนื้อหาสาระนั้น ยากต่อการปฏิบัติที่จะระบุหรือแบ่งแยกให้ชัดเจน

1.4 ปัญหาการกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียน กิจกรรมบางชนิดต้องจัดขึ้นในเวลาเรียนบ้าง ในโรงเรียนบ้าง หรือนอกเวลาและนอกโรงเรียนบ้าง การกำหนดให้แน่ชัดลงไปว่ากิจกรรมนั้นกิจกรรมนี้ควรจะอยู่ในขอบข่ายของกิจกรรมประเภทใด ก็เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณากันอย่างรอบคอบ

2. ทักษะและกระบวนการ เนื้อหาสาระสำคัญที่ปรากฏในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับทักษะและกระบวนการนั้นมีดังนี้

2.1 ทักษะพื้นฐาน หรือทักษะที่จำเป็นขั้นพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ การอ่านเขียน และคิดเลข ทักษะพื้นฐานเหล่านี้เป็นหัวใจของหลักสูตรซึ่งจะขาดเสียมิได้

2.2 กระบวนการ กระบวนการดังกล่าวจะไม่ปรากฏอย่างชัดเจนว่า เป็นกระบวนการของเนื้อหาวิชาใด แต่จะเป็นกระบวนการที่มีส่วนสัมพันธ์กับเนื้อหาสาระที่สำคัญต่าง ๆ เช่น กระบวนการ “การแก้ปัญหา” “ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์” “มนุษยสัมพันธ์” “หน้าที่พลเมืองดี” เป็นต้น

3. เจตคติ ค่านิยม และความซาบซึ้ง ความรู้ทางด้านเจตคติ ค่านิยม และความซาบซึ้งเป็นเนื้อหาสาระที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งของหลักสูตร เรายอมรับว่า กระบวนการเรียนรู้ที่เกี่ยวพันกับกระบวนการดำรงชีวิตของคนเราอยู่ตลอดเวลา ถึงแม้หลักสูตรจะไม่ระบุหรือบรรจุเนื้อหาสาระในด้านเจตคติ ค่านิยม และความซาบซึ้งก็ตาม แต่การเรียนการสอนในเนื้อหาสาระเหล่านี้ก็จะมีขึ้นในลักษณะของ “หลักสูตรที่มองไม่เห็น” หรือ “Silent Curriculum” (Hosford. 1978 : 211-215)

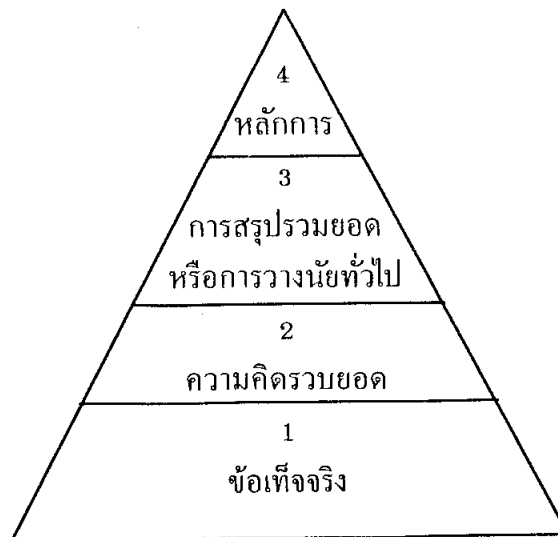
เนื้อหาสาระที่สำคัญ ทักษะ เจตคติ และกระบวนการมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ในกระบวนการเรียนการสอน เราไม่สามารถแยกสอนทีละประเด็นได้ ต้องเรียนรู้ควบคู่ไปพร้อม ๆ กัน เช่น การเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ทั้ง ๆ ที่วิชานี้มองเห็นความสำคัญของทักษะการปฏิสัมพันธ์ในสังคม แต่การสอนทักษะดังกล่าวก็ไม่สามารถกำหนดขอบข่ายเฉพาะเนื้อหาสาระของทักษะการปฏิสัมพันธ์ในสังคมเพียงเท่านั้น กระบวนการเรียนการสอนจำเป็นต้องให้ความรู้หรือเนื้อหาเกี่ยวกับเจตคติ ค่านิยมและความซาบซึ้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมอีกด้วย ในทำนองเดียวกันกับการสอนทักษะการอ่านหนังสือ ถ้าเราจะสอนนักเรียนให้มีทักษะในการอ่านอย่างเดียว เมื่อนักเรียนมองไม่เห็นคุณค่าของการอ่าน หรือไม่มีค่านิยมในการอ่าน หรือไม่มองเห็นคุณค่าของหนังสือแล้ว ทักษะในการอ่านหนังสือของนักเรียนก็ไม่อาจจะแตกฉานได้ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนในเรื่องทักษะการอ่านหนังสือนี้ จะเห็นได้จากนักเรียนในชนบทของประเทศที่มีระบบประถมศึกษาใช้เวลามากกว่า 4 ปี สอนทักษะการอ่านให้แก่เด็กชนบท แต่บรรยากาศหรือสิ่งที่จะส่งเสริมให้เด็กชนบทมองเห็นคุณค่าหรือมีค่านิยมในการอ่านหนังสือนั้นไม่มี เด็กฝึกหัดอ่านเฉพาะแบบเรียนเท่านั้น ผลปรากฏว่าหลังจากจบการศึกษาภาคบังคับในระดับประถมศึกษาแล้วก็ยังมีทักษะการอ่านไม่ดีเท่าที่ควร ยิ่งเด็กที่ไม่มีโอกาสจะเรียนต่อแล้วนับวันก็จะลืม และในที่สุดก็อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้เลย

ถึงแม้กาลเวลาจะผ่านไปแต่ละยุคแต่ละสมัย ขอบข่ายของเนื้อหาสาระสำคัญ ๆ ที่บรรจุไว้ในหลักสูตรนั้นยังไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง โครงสร้างของเนื้อหาวิชาของหลักสูตรยังอยู่ในโครงสร้างทั้ง 3 ประการดังกล่าวแล้ว ความเข้มข้นหรืออัตราส่วนของเนื้อหาสาระเหล่านั้นอาจเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามความเหมาะสม ดังที่โคแนนท์ (Conant 1967 : 47) กล่าวไว้ว่าเนื้อหาวิชาในหลักสูตรโรงเรียนมัธยมแบบประสมควรประกอบด้วย การเรียนภาษาอังกฤษ 4 ปี วิชาสังคมศึกษา 3 ปี วิชาคณิตศาสตร์ 1 ปี และวิทยาศาสตร์ 1 ปี ส่วนผู้ที่มีความสามารถมาก ซึ่ง

ประมาณ 15-20 เปอร์เซ็นต์ ของจำนวนทั้งหมด ควรจะเรียนคณิตศาสตร์ 4 ปี วิทยาศาสตร์ 3 ปี ภาษาอังกฤษ 4 ปี ภาษาต่างประเทศหรือภาษาที่สอง 4 ปี และวิชาสังคมศึกษา 3 ปี

ลำดับขั้นตอนของความรู้ (Hierarchy of Knowledge)

การเลือกเนื้อหาสาระในหลักสูตรนั้น ต้องคำนึงถึงความสำคัญและความจำเป็นของเนื้อหาสาระ ตลอดจนความกว้างลึกและลำดับของความรู้แต่ละขั้นตอนอย่างชัดเจน และโดยเฉพาะในเรื่องลำดับขั้นตอนของความรู้ นั้น ดีชอว์ (Deshaw 1973 : 45-99) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรนั้นจะต้องคำนึงถึงลำดับขั้นตอนของความรู้เป็นอย่างยิ่ง ดีชอว์ได้แบ่งประเภทของความรู้ตามลำดับขั้นตอนของความรู้ในการพัฒนาหลักสูตรไว้เป็น 4 ลำดับ จากระดับต่ำสุดไปสูงสุดตามแผนภูมิดังนี้

แผนภูมิแสดงลำดับขั้นตอนของความรู้

1. ข้อเท็จจริง (Fact)

คือเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะนามธรรมขั้นต่ำสุด เช่น ประชาชนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่รับประทานข้าวเหนียว คนจีนไม่ชอบรับประทานเนื้อวัว คนไทยรับประทานอาหารสัตว์ได้เกือบทุกชนิด พืชผักผลไม้เป็นอาหารของมนุษย์ ข้อเท็จจริงในระดับนี้เป็นระดับนามธรรมที่ต่ำสุด การเรียนรู้เนื้อหาสาระในระดับนี้ใช้ความจำเพียงอย่างเดียว ก็เป็นการเพียงพอที่จะเรียนรู้หรือจำข้อเท็จจริงได้

2. ความคิดรวบยอด (Concept)

คือคำใดคำหนึ่งหรือประโยค วลี ที่แสดงถึงลักษณะรวมเด่นชัดของสิ่งต่าง ๆ เช่น

อาหาร เสื้อ บ้าน แก้ว เครื่องบิน ดาวเทียม วัฒนธรรม ศาสนา ความรู้เนื้อหาสาระในระดับนี้สูงกว่าข้อเท็จจริงในขั้นที่ 1 มากขึ้น การเรียนรู้นอกจากอาศัยความจำในความหมายแล้ว ต้องอาศัยความเข้าใจในความคิดรวบยอดนั้นด้วย เช่น คำว่า “บ้าน” สำหรับคนไทยเรานั้นหมายถึงอะไร มีรูปร่างลักษณะอย่างไร มีส่วนประกอบอะไรบ้าง ผู้เรียนต้องวาดภาพและมองเห็นลักษณะรวมเด่นชัดนั้นให้ได้

3. การสรุปรวมยอดหรือการวางนัยทั่วไป (Generalization)

คือประโยคบอกเล่าที่พยายามอธิบายความสัมพันธ์ของความคิดรวบยอดต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับสถานการณ์ของความคิดรวบยอดนั้น ๆ เช่น วัฒนธรรมในสมัยโบราณมักจะเกี่ยวพันกับสิ่งแวดล้อมและระดับของเทคโนโลยีที่ใช้ในสมัยนั้น ๆ เมืองสำคัญ ๆ มักจะตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำสายใหญ่ ๆ ป่าใหญ่และทิวมรกจะมีสัตว์ร้ายนานาชนิด แต่ละท้องถิ่นมักมีวัฒนธรรมในการกินอยู่แตกต่างกัน และยังมีภาษาถิ่นที่ใช้เป็นลักษณะเฉพาะในแต่ละท้องถิ่นด้วยการเรียนรู้ในขั้นนี้ต้องอาศัยทั้งความจำ ความเข้าใจ และการให้เหตุผลประกอบกับสถานการณ์ของความสัมพันธ์ของความคิดรวบยอดต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จนเป็นการสรุปรวมยอดที่ยอมรับโดยทั่ว ๆ ไป

4. หลักการ (Principle)

คือประโยคบอกเล่าของความคิดที่เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นนามธรรมที่เป็นจริง ตามความคิดรวบยอดและการวางนัยทั่วไปที่สามารถพิสูจน์หรือทดสอบได้มาเป็นเวลานานพอสมควร เช่น การเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดขึ้นเสมอ ความร้อนทำให้เกิดพลังงาน ของเหลวยอมไหลจากที่สูงลงที่ต่ำ สองบวกสองเป็นสี่ การเรียนรู้หลักการจะต้องอาศัยความสามารถหลาย ๆ ด้าน เช่น ความจำ ความเข้าใจ เหตุผล ตลอดจนทั้งความคิดที่จะวาดภาพสิ่งที่เป็นนามธรรมออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมให้ได้ เป็นความรู้ที่อยู่ระดับสูงสุดและยากที่สุดที่จะเรียนรู้

การเลือกเนื้อหาวิชา

เนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เนื้อหาวิชาที่ใช้ในหลักสูตร จำต้องมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปด้วย และการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนานั้นก็คือการพิจารณาเลือกสรรเนื้อหาวิชาให้เหมาะสมกับหลักสูตรนั่นเอง การเลือกเนื้อหาวิชาโดยบรรจุลงในหลักสูตร จำเป็นต้องมีการพิจารณากันอย่างละเอียดรอบคอบ ไม่เช่นนั้นแล้วเนื้อหาวิชาหรือหลักสูตรก็อาจไม่เหมาะสม หรือไม่สนองตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ การพิจารณาเลือกเนื้อหาวิชาสำหรับการพัฒนาหลักสูตรนั้นโดยทั่ว ๆ ไปมักจะคำนึงถึงหลักใหญ่ ๆ อยู่สามประการคือ 1. สมรรถภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนและวิธีการเรียนรู้ 2. ความเหมาะสมของความรู้ที่จะนำมาสอน 3. เป้าหมายและความต้องการของสังคมที่มีต่อโรงเรียน (Short and Marconnit. 1968 : 292)

1. สมรรถภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนและวิธีการเรียนรู้ กานเช่ (Gangné) ได้ติดตามผลของการฝึกทหารอากาศสหรัฐอเมริกา ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองพบว่า กระบวนการเรียนรู้ของคนเรานั้นมีหลายรูปแบบแตกต่างกันถึง 8 ชนิด (Hilgard and Bower. 1975 : 615) ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1.1 การเรียนรู้จากสัญญาณ (Signal Learning) เป็นการเรียนรู้ตามทฤษฎีการวางเงื่อนไขของพาฟลอฟ (Pavlov) ผู้เรียนจะแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสัญญาณหรือเงื่อนไขที่ให้การกระทำที่ซ้ำ ๆ กัน เช่น การตบมือ การปิดเปิดไฟเพื่อเรียกร้องความสนใจจากผู้เรียน

1.2 การเรียนรู้จากความสัมพันธ์ของสิ่งเร้าและการตอบสนอง (Stimulus Response Learning) เป็นการเรียนรู้จากความสัมพันธ์ของทฤษฎีเชื่อมโยงของ ทอร์นไดค์ (Thorndike) และการแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อเงื่อนไขของสกินเนอร์ (Skinner) ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อมีการตอบสนองที่เฉพาะเจาะจง เช่น การฝึกหัดออกเสียงเกี่ยวกับการเรียนภาษา เป็นต้น

1.3 การเรียนรู้จากปฏิกิริยาตอบสนองหลายช่วง (Motor Chaining) เป็นการเรียนรู้ซึ่งมีการกระทำต่อเนื่องเชื่อมโยงติดต่อกันไปในสถานการณ์ที่จะเร้าให้ผู้เรียนแสดงปฏิกิริยาตอบสนอง โดยผู้เรียนรู้จุดมุ่งหมายของการเรียน เช่น การทดลองปฏิบัติการทางเครื่องยนต์ การทดลองปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์

1.4 การเรียนรู้จากความสัมพันธ์ของภาษา (Verbal Association) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ต่อเนื่องของภาษากับผู้เรียน เช่น การแปลความหมายของบทความที่เป็นภาษาอังกฤษมาเป็นภาษาไทย การฝึกหัดผสมคำจากตัวอักษร เป็นต้น

1.5 การเรียนรู้โดยการแยกแยะความแตกต่างได้ (Multiple Discrimination) เป็นการเรียนรู้ที่ต้องมีความเข้าใจอย่างกว้างขวางจนสามารถแยกแยะความซับซ้อน หรือบอกลักษณะความแตกต่างของสิ่งของต่าง ๆ ได้

1.6 ความคิดรวบยอดของการเรียนรู้ (Concept Learning) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าแล้วเกิดแนวคิดตามหลักการที่ปรากฏอยู่โดยทั่ว ๆ ไป เช่น สามารถให้ความหมายของวัตถุสิ่งของได้

1.7 การเรียนรู้กฎเกณฑ์ (Rule and Principle Learning) เป็นการเรียนรู้ที่สามารถนำความคิดรวบยอดหลาย ๆ ความคิดรวบยอดเข้าด้วยกัน แล้วสามารถสรุปเป็นหลักการหรือกฎเกณฑ์ หรือวิเคราะห์หาเหตุผลได้

1.8 การเรียนรู้โดยการแก้ปัญหา (Problem Solving) เป็นการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยการคิดพิจารณาหาหลักการหรือกฎเกณฑ์ รวมทั้งเหตุผลซึ่งจะทำให้เกิดแนวคิดใหม่เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา

2. ความเหมาะสมของความรู้ที่จะนำมาสอน

ปัจจุบันนี้ เป็นที่ยอมรับว่าความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้ความรู้สาขาวิชาการต่าง ๆ มีอัตราการขยายตัวอย่างรวดเร็วเป็นทวีคูณจนคนเราไม่สามารถรอบรู้ทุกสิ่งทุกอย่างได้ การที่ความรู้มีอัตราการขยายตัวอย่างเร็วนี้ยังผลให้แนวคิดทางการจัดการเรียนการสอนไม่ได้มุ่งที่จะให้ได้ความรู้แต่เพียงอย่างเดียว การเรียนการสอนที่ดีและเหมาะสมกับปัจจุบันนั้น ต้องเป็นการเรียนการสอนที่ให้ได้รับทั้งความรู้และกระบวนการหรือวิธีการแสวงหาความรู้อีกด้วย ด้วยเหตุที่ความรู้มีมากมายเช่นนี้ การบรรจุเนื้อหาลงในหลักสูตรจำเป็นต้องมีวิธีการพิจารณา เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับการที่จะนำมาสอนในโรงเรียน หลักเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาหาความเหมาะสมมีดังนี้

2.1 ความรู้นั้นต้องเป็นแก่นสารของความรู้ของแต่ละสาขาวิชา แก่นสารของความรู้ หมายถึงเนื้อหาที่เป็นหลักเป็นความคิดรวบยอด ไม่ใช่ข้อมูล หลักสูตรการศึกษาของไทยในสมัยก่อนเน้นเนื้อหาสาระในลักษณะของข้อมูลมาก แต่หลักสูตรปีการศึกษา 2521 นี้ เน้นความรู้ชนิดที่เป็นแก่นสารของความรู้และวิธีการแสวงหาความรู้ทางด้านนั้น ๆ เพิ่มเติมอีก เช่น ในเรื่องของประวัติศาสตร์แทนที่จะเน้นเนื้อหาหรือข้อมูลก่อน ก็จะยกประเด็นแนวคิดที่ว่า ถ้าสังคมใดมีผู้บริหารประเทศที่ขาดศีลธรรม เห็นแก่ตัว ชิงดีชิงเด่นกัน ปิดความลับผิดชอบ ความเลื่อมจะเกิดขึ้นในสังคมนั้น แล้วยกข้อมูลหรือเนื้อหาเป็นตัวอย่าง เช่น ในสมัยเสียกรุงศรีอยุธยา ตอนต้นและตอนปลาย เป็นต้น การสอนประวัติศาสตร์ด้วยเนื้อหาหรือสาระที่เป็นแก่นสารหรือความคิดรวบยอดเช่นนี้ ผู้เรียนจะได้หลักการ และสามารถนำหลักการนั้นไปประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์อื่น ๆ ได้ (สุมิตร คุณานุกร 2518 : 83) นอกจากตัวอย่างของวิชาประวัติศาสตร์แล้ว หลักสูตรประถมศึกษาปี 2521 แผนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ฉบับบูรณาการนั้น กำหนดเนื้อหาสาระที่เป็นแก่นสารหรือความคิดรวบยอดในเรื่องตัวเรา บ้านที่น่าอยู่ โรงเรียน ชุมชน สิ่งแวดล้อม ชาติไทย ทั้งเหตุการณ์และวันสำคัญ ซึ่งในเรื่องแต่ละเรื่องก็จะกำหนดความคิดรวบยอดหรือหลักการย่อย ๆ เช่น เรื่อง “ตัวเรา” จะมีความคิดรวบยอดดังนี้ “การรู้จักช่วยเหลือตนเอง และปฏิบัติตนให้มีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจอย่างสม่ำเสมอ จะช่วยให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นสุข” ซึ่งความคิดรวบยอดหรือหลักการนี้จะเป็นตัวกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาและวิธีการเรียนการสอนซึ่งครูสามารถปรับปรุงเพิ่มเติมตามความเหมาะสมกับสภาพของแต่ละท้องถิ่น

2.2 ความรู้นั้นต้องเชื่อถือได้ ความรู้ที่เชื่อถือได้ หมายถึงเนื้อหาที่มีความถูกต้องและทันต่อเหตุการณ์ เนื้อหาที่ปรากฏในแบบเรียนภูมิศาสตร์เช่น “เรื่องการพิสูจน์ว่าโลกกลม” ด้วยวิธีการต่าง ๆ นั้น ปัจจุบันเป็นเรื่องที่ไม่จำเป็นต้องนำมาพิสูจน์แล้ว จึงไม่สมควรนำมาเรียนอีก แต่ในเรื่องที่เกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น เรื่องประโยชน์ของต้นไม้ หนังสือที่ใช้ประกอบการเรียนการ

สอนในเรื่องนี้ ควรเน้นถึงประโยชน์ของการอนุรักษ์ธรรมชาติ การสงวนป่าไม้ การส่งเสริมการปลูกต้นไม้เพื่อช่วยเก็บรักษาน้ำและทำให้ฝนตกตามฤดูกาล ฉะนั้น หนังสือที่ประกอบการเรียนการสอนควรเป็นเรื่องที่ส่งเสริมการสงวนทรัพยากรธรรมชาติและสอดคล้องกับประโยชน์ของต้นไม้

2.3 ความสมดุลระหว่างความกว้างขวางและความลึกซึ้งของเนื้อหา เนื้อหาวิชาที่นำมาบรรจุในหลักสูตรไม่ว่าจะเกี่ยวกับเรื่องใด ในวิชาใดก็ตาม ควรมีสัดส่วนพอดีระหว่างความกว้างครอบคลุมและความลึกซึ้ง ความกว้างและครอบคลุมหมายถึงการให้ข้อมูล กระบวนการ และความคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องนั้นอย่างเพียงพอที่จะให้ผู้เรียนได้เกิดความเข้าใจถึงหลักการและความคิดรวบยอดได้อย่างลึกซึ้ง ข้อบกพร่องในการเลือกเนื้อหานั้น เกิดจากความพยายามของผู้เลือกให้ได้เนื้อหามาก ๆ รวมเอาทุกอย่างที่คิดว่าสำคัญเข้าไว้ ความพยายามเช่นนี้มักเกิดความผิดพลาดขึ้น คือพยายามครอบคลุมมากเกินไป ผู้เรียนไม่มีเวลาที่จะศึกษาให้ถึงแก่นของแต่ละเรื่อง ข้อบกพร่องที่ตามมาคือ ผู้เรียนไม่สามารถเชื่อมโยงหรือถ่ายทอด (Transfer) การเรียนรู้สิ่งหนึ่งไปสู่อีกสิ่งหนึ่งที่มีหลักการคล้าย ๆ กันได้ เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องของแสงและเสียง ทั้งสองสิ่งนี้มีลักษณะคล้าย ๆ กันหลายประการ หลักการต่าง ๆ เกี่ยวกับแสงและเสียงก็คล้ายกันด้วย ถ้าสอนให้เด็กรู้เรื่องของแสงอย่างกระจ่างถ่องแท้แล้ว เด็กก็จะสามารถเข้าใจเรื่องของเสียงได้อย่างรวดเร็วหากเลือกเนื้อหาที่เป็นข้อมูลผิวเผินของทั้งสองเรื่องมาสอนจะกินเวลามากกว่า และผู้เรียนอาจไม่เข้าใจลึกซึ้ง ผู้สอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้กระจ่างและลึกซึ้งไม่ได้ เพราะหลักการของแสงและเสียงคล้ายคลึงกัน เมื่อเข้าใจเรื่องของแสงดีแล้ว ย่อมสามารถนำเอาความรู้ไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความเข้าใจเรื่องเสียงได้ หลักเกณฑ์ในข้อนี้เน้นถึงการเลือกเนื้อหาและการสอนเพื่อส่งเสริมการถ่ายโอนการเรียนรู้ (Transfer of Learning) (สุมิตร คุณานุกร 2518 : 85)

2.4 เนื้อหาสาระนั้นสนองความมุ่งหมายหลายประการ คุณลักษณะที่สำคัญของเนื้อหาที่จะบรรจุในหลักสูตรนั้น นอกจากจะเป็นความรู้ที่มีแก่นสาร เชื่อถือได้และมีความสมดุลระหว่างความกว้างขวางและความลึกซึ้งของเนื้อหาแล้ว ความรู้ด้านเนื้อหาวิชานั้นยังจะต้องสนองความมุ่งหมายหลาย ๆ ด้านอีกด้วย เช่น วิชาสังคมศึกษา แทนที่จะแยกเป็นวิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และหน้าที่พลเมือง ศิลธรรม เหมือนแต่ก่อน หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) ได้รวมเอาวิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลธรรม สังคมวิทยา ประชากรศึกษาและสิ่งแวดล้อมและเศรษฐศาสตร์เข้ามาผสมผสานสัมพันธ์กัน โดยกำหนดให้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เรียนวิชา ส 101 ประเทศของเรา 1 และวิชา ส 102 ประเทศของเรา 2 ในเนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวกับ “ประเทศของเรา” นี้ จะมีจุดมุ่งหมายครอบคลุมทั้งในแง่เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา ประชากรศึกษาและสิ่งแวดล้อม หน้าที่พลเมืองและศิลปธรรม ตลอดจนทั้งสภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันอีกด้วย กระบวนการเรียนการสอนในลักษณะนี้ นอกจากจะได้ความรู้เนื้อหาหลาย ๆ ด้านแล้ว ยังได้วิธีการเสาะแสวงหาความรู้ และมี

ประสบการณ์การเรียนรู้จากการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งวิชาการ การทำรายงานการอภิปราย ปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน กิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่สนองจุดมุ่งหมายในการสอน หลาย ๆ ด้าน

3. ความรู้เนื้อหาสาระนั้นเป็นเป้าหมายและความต้องการของสังคม

จากบทต้น ๆ นั้นจะเห็นได้ชัดว่าโรงเรียนก็คือระบบสังคมระบบหนึ่ง ซึ่งสังคมดังกล่าวอาศัยกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนเพื่อแก้ปัญหาของสังคม การที่จะแก้ปัญหาของสังคมได้มากน้อยแค่ไหนอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับหลักสูตร หรือความรู้ เนื้อหาสาระที่จะระบุไว้มีความสอดคล้องหรือสัมพันธ์กับเป้าหมาย และความต้องการของสังคม และจะสอดคล้องหรือสัมพันธ์กันมากน้อยแค่ไหนอย่างไร ต้องพิจารณาในเรื่องเหล่านี้

3.1 ความรู้เนื้อหานั้นต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม หลักสูตรปีการศึกษา 2503 เราถือว่าเป็นหลักสูตรที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม โดยเฉพาะสภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ ประเทศไทยเป็นประเทศที่ยากจนกำลังพัฒนากำลังคน สถานการณ์ต่าง ๆ ของสังคมมีปัญหาหลายด้านโดยเฉพาะในเรื่องการประกอบอาชีพ แทนที่จะบรรจุเนื้อหาวิชาชีพต่าง ๆ ในหลักสูตรเชิงปฏิบัติ เมื่อผู้เรียนเรียนจบหลักสูตรนั้นแล้วก็สามารถประกอบอาชีพได้ แต่ในสภาพความเป็นจริงของหลักสูตรปี 2503 นั้นเนื้อหาวิชาเกี่ยวกับอาชีพนั้นเป็นเรื่องของวิชาการ ผู้เรียนเรียนจบแล้วก็ไม่สามารถประกอบอาชีพอะไรได้ ตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเนื้อหาวิชาในหลักสูตรไม่สอดคล้องสภาพความเป็นจริงของสังคม

3.2 ความรู้เนื้อหาที่สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน ในการเลือกเนื้อหาวิชา ผู้เลือกมักมีความโน้มเอียงที่จะถามตนเองหรือถามผู้รู้ว่า “เด็กควรเรียนอะไร” มากกว่าจะถามว่า “เด็กมีความต้องการและสนใจเรียนอะไร” คำถามแรกเป็นการขัดเยียดความรู้ให้แก่ผู้เรียน ไม่ว่าความรู้นั้นจะมีค่าหรือไม่ก็ตาม หลักการดังกล่าวไม่ควรนำไปสู่ความเข้าใจผิด ๆ ว่า เมื่อจะสอนอะไร ครูต้องถามนักเรียนก่อน แท้จริงแล้วหลักการนี้หมายถึงการสำรวจความต้องการและความสนใจของผู้เรียน แล้วนำเอาผลที่ได้มาพิจารณาว่า ในขอบเขตของการเรียนการสอนในโรงเรียนนั้น ความต้องการและความสนใจอยู่ในวิสัยที่จะสนองตอบได้

หลักการเลือกสรรเนื้อหาวิชาให้สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน โดยทั่ว ๆ ไปมักคำนึงถึง (1) ความต้องการทางด้านจิตใจ (Psychological Needs) (2) ความต้องการทางด้านสังคม (Social Needs) (3) ความต้องการของแต่ละบุคคล (Individual Needs) (4) ความต้องการทางร่างกาย (Physical Needs) และ (5) ความต้องการความปลอดภัย (Security Needs) (สุมิตร คุณานุกร 2518 : 87, วิชัย ดิสสระ 2535 : 94)

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534 โดยให้เหตุผลในการปรับปรุงหลักสูตรว่า หลักสูตรพุทธศักราช 2521 และ 2524 ซึ่งเป็น

ฉบับเดิมนั้น ยังไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และ ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการพัฒนาคุณภาพในสังคมให้มีความรู้ มี คุณธรรม สามารถพึ่งตนเอง และนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังนั้น หลักการของหลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 จึงมีใจความว่า “เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียน ค้นพบความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเอง” โดยหลักสูตรกำหนดให้มีวิชา เลือกอย่างหลากหลายทั้งวิชาบังคับเลือกและวิชาเลือกเสรี เพื่อให้ผู้เรียนได้ค้นพบความถนัด และความสามารถ และได้พัฒนาความสามารถได้สูงสุดตามศักยภาพ (กรมวิชาการ 2533 : 3) หลักการดังกล่าวข้อมเป็นเครื่องยืนยันว่า เนื้อหาวิชาที่จะนำมาบรรจุในหลักสูตรนั้น นอกจากจะ เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความสนใจ ความต้องการของผู้เรียนแล้ว ยังต้องเลือกสรรให้สอดคล้อง กับวุฒิภาวะในการเรียนรู้และประสบการณ์ของผู้เรียนอีกด้วย

แนวคิดการเลือกเนื้อหาที่จำเป็น

การเลือกเนื้อหาสำหรับใช้ในหลักสูตรนั้นสมาคมพัฒนาหลักสูตรและการนิเทศการศึกษา (Association for Supervision and Curriculum Development, 1964 : 124-125) ได้ เสนอแนะแนวคิดในการเลือกเนื้อหาที่จำเป็นไว้ 6 ประการ ดังนี้

1. เนื้อหาจะต้องไม่ถูกจำกัดตายตัว หรือระบุแน่นอนชัดเจนอยู่ในระดับใดระดับหนึ่ง โดยเฉพาะ
2. การเรียนรู้เป็นกระบวนการดำเนินชีวิตตลอดชีพของมนุษย์ เราไม่สามารถเรียนรู้ อะไรได้หมดทุกสิ่งทุกอย่างในระยะเวลา 12 ปี หรือ 16 ปีการศึกษา แต่มนุษย์ต้องเรียนรู้ตั้งแต่ เริ่มเกิดจนถึงวันตาย ด้วยเหตุนี้เนื้อหาสาระที่จะเรียนนั้นต้องคำนึงถึงการเรียนรู้ว่าจะเรียน อย่างไรถึงจะเรียนรู้ได้ (Learning How to Learn)
3. ทั้งครูและนักเรียนจะต้องร่วมกันเลือกสรรเนื้อหาสาระที่จะเรียน เป็นที่ยอมรับกัน ทั่วไปแล้วว่า เนื้อหาสาระหรือความรู้ที่ปรากฏในชีวิตประจำวันแต่ละวัน ในบางเรื่องนั้นนักเรียน มีความรู้มากกว่าครูเสียอีก ด้วยเหตุนี้ความกว้างขวางและลึกซึ้งของเนื้อหาสาระน่าจะเปิด โอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนรับผิดชอบที่จะเลือกสรรด้วยตนเอง ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมกระบวนการ การศึกษาที่มุ่งจะฝึกหัดให้นักเรียนมีสมรรถภาพในการเลือกและตัดสินใจที่ดีในชีวิตจริง ๆ ของเขา
4. เนื้อหาสาระนั้นต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสภาพหรือเหตุการณ์ที่ปรากฏอยู่โดยทั่ว ๆ ไป และกว้างขวางและลึกซึ้งมากพอที่จะตอบปัญหาว่าปัจจุบันเป็นอย่างไรและที่ผ่านมาแล้วเป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้เกิดความคิดว่าอนาคตจะเป็นอย่างไร เมื่อเนื้อหาสาระครอบคลุมถึง สถานการณ์เช่นนี้แล้ว ไม่ต้องหวังว่าเนื้อหาสาระของหลักสูตรจะสมดุลหรือไม่อย่างไร
5. การตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลงเนื้อหาสาระจะต้องคำนึงถึงการเตรียมการเพิ่มพูน

ความรู้และประสบการณ์ให้กับครูอีกด้วย แนวคิดทั้ง 4 ข้อ ข้างต้นนั้นจะช่วยชี้ให้เห็นว่าครูมิได้มีบทบาทเป็นผู้รู้แจ้งในความรู้ แต่เป็นผู้กำลังเรียนรู้ไปด้วย และพยายามเตรียมการและสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ให้มากยิ่งขึ้น

6. การตัดสินใจเลือกเนื้อหาสาระ โดยส่วนรวมนั้นเป็นการคาดการณ์ล่วงหน้าไว้ เนื้อหาสาระในหลักสูตรนั้นควรเปิดกว้างให้มีช่องว่างมากพอที่จะใช้วิธีการแปลก ๆ ใหม่ ๆ เพื่อเป็นการทดลองแก้ปัญหา ทั้งเพื่อเป็นการสนับสนุนให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในตัวผู้เรียนให้มากยิ่งขึ้น

สรุป

ความรู้หรือเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวกับมนุษย์มี 3 ประเภทคือ ธรรมชาติวิทยา มานุษยวิทยา และสังคมวิทยา ในทางการศึกษาเนื้อหาของหลักสูตรแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ (1) เนื้อหาสาระสำคัญ (2) ทักษะและกระบวนการ (3) เจตคติ ค่านิยมและความซาบซึ้ง

การพัฒนาหลักสูตรนั้นจะต้องคำนึงถึงลำดับขั้นตอนของความรู้ซึ่งมี 4 ระดับจากต่ำสุดไปสูงสุดดังนี้ (1) ข้อเท็จจริง (2) ความคิดรวบยอด (3) การสรุปรวบยอดหรือการวางนัยทั่วไป (4) หลักการ และการพิจารณาเลือกเนื้อหาวิชามักคำนึงถึงหลักใหญ่ๆ อยู่ 3 ประการคือ (1) สมรรถภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนและวิธีการเรียนรู้ ซึ่งมีหลายรูปแบบแตกต่างกันถึง 8 ชนิด (2) ความเหมาะสมของความรู้ที่จะนำมาสอน คือ ต้องเป็นแก่นสารของความรู้ของแต่ละสาขาวิชา ต้องเชื่อถือได้ มีความสมดุลระหว่างความกว้างขวางและความลึกซึ้งของเนื้อหา และสามารถสนองความมุ่งหมายได้หลายประการ (3) ความรู้เนื้อหาสาระนั้นเป็นเป้าหมายและความต้องการของสังคม คือต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมและสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน นอกจากนี้สมาคมพัฒนาหลักสูตรและการนิเทศการศึกษาได้เสนอแนวคิดในการเลือกเนื้อหาไว้ 6 ประการคือ (1) เนื้อหาจะต้องไม่ถูกจำกัดตายตัว (2) คำนึงถึงการเรียนรู้ว่าจะเรียนอย่างไรถึงจะเรียนรู้ได้ (3) ทั้งครูและนักเรียนร่วมกันเลือกสรรเนื้อหาสาระที่จะเรียน (4) เนื้อหาที่มีความกว้างขวางและลึกซึ้ง (5) มีการเตรียมการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ของครูในกรณีที่จะตัดสินใจเปลี่ยนแปลงเนื้อหาสาระ (6) เนื้อหาสาระในหลักสูตรควรเปิดกว้างมากพอ เพื่อใช้วิธีการแปลกๆ ใหม่ๆ ในการแก้ปัญหา และเพื่อให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

บรรณานุกรม

- วิชาการ, กรม กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2533.
- วิชัย ดิสสระ. การพัฒนาหลักสูตรและการสอน. กรุงเทพฯ : สุวีริยานนท์, 2535.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. พัฒนาหลักสูตรและการสอน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2523.
- สุมิตร คุณานุกร. หลักสูตรและการสอน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2518.
- Association for Supervision and Curriculum Development. **Year Book**. 1961.
- Association for Supervision and Curriculum Development. **Year Book**. 1964.
- Conant, J.B. **The Comprehensive High School**. New York : McGraw-Hill, 1967.
- Hilgard, E.R. and Gordon H. Bower. **Theories of Learning**. New Delhi : Prentice-Hall of India, 1975.
- Hosford, P.H. "Silent Curriculum", **Educational Leadership**. December, 1978.
- Short, C. Edmund, George D. Marconnit. **Contemporary Thought on Public School Curriculum**. W.M.C. Brown Company Publishers, Dubuque, Iowa, 1968.